

УДК 595.7

Куйбіда В.В.

Історія вивчення народних назв риб

У статті здійснено аналіз робіт присвячених збору і окремим поясненням народних назв представників надкласу Риби (Pisces) у працях І. Верхратського, М. Шарлеманя, К. Татарко, Л. Берга, В. Усачової, І. Турянина, В. Коломієць, Л. Сабанєєва, В. Єрко та ін. Простежений взаємозв'язок між процесами утворення іхтіонімів, етнічними взаємозв'язками слов'ян, розвитком мови.

Ключові слова: народні назви риб, І. Верхратський, М. Шарлемань, К. Татарко, Л. Берг, В. Усачова, І. Турянин, В. Коломієць, Л. Сабанєєв, В. Єрко.

В статье осуществлен анализ работ по сбору и некоторым объяснениям народных названий представителей надкласса Рыбы (Pisces) в работах И. Верхратского, М. Шарлеманя, К. Татарко, Л. Берга, В. Усачевой, И. Турянина, В. Коломиец, Л. Сабанеева, В. Ерко и др. Установлена взаимосвязь между процессами возникновения ихтионимов, этническими взаимосвязями славян, развитием языка.

Ключевые слова: народные названия рыб, И. Верхратский, М. Шарлемань, К. Татарко, Л. Берг, В. Усачева, И. Турянин, В. Коломиец, Л. Сабанеев, В. Ерко.

This article reveals the works analysis devoted to the collection and explanation of folk names for the representatives of the superclass Pisces in works of Verkhratsky I., Sharlemany M., Tatarko K., Berga L., Ussachova V., Turyanyina I., Kolomiyets V., Sabaneyeva L., Yerko V. and others. It was observed the interrelations between the process of ichthyonyms formation, Slavic ethnic relationships, language development.

Keywords: folk names of pisces, I. Verkhratsky, M. Sharlemany, K. Tatarko, L. Berga, V. Ussachova, I. Turyanyina, V. Kolomiyets, L. Sabaneyeva, V. Yerko.

Постановка проблеми. Народні природознавчі знання є однією з форм відображення суспільної свідомості, пізнання і відтворення світу, безцінним витвором колективного генія - народу. За тривалу історію народ нагромадив колосальну суму знань, які охопити в повному обсязі одній людині неможливо. Це може зробити тільки все покоління. Джерело народних знань є вічним, як вічне саме древо життя. У структурі народних знань ми виділяємо народну ботаніку, мікологію, зоологію, екологію, анатомію, медицину, ветеринарію та інші природничі дисципліни. Народні назви тварин, в т. ч. і риб, посідають чільне місце у змісті народної зоології. Народні зооніми є своєрідною „сировиною”, джерелом для творення національної наукової термінології. Їх доцільно використовувати у навчальній роботі учнів та студентів. Разом з тим, комплексний аналіз історії вивчення народних назв риб у науковій літературі відсутній, тому зазначена тема статті є актуальною.

Виклад основного матеріалу. Риби є досить чисельною групою хребет-

них. На сьогодні в світі нараховується понад 20000, а у водоймах України біля 130 видів риб.

З точки зору поширення іхтіонімів, порівняно із народними назвами ссавців, птахів, безхребетних та фітонімами, народні назви риб мають певну специфіку. Вони належать до числа слів, які розподілені по території нерівномірно. Люди, які не позбавлені умов природного оточення: працюють у лісі, на луках і полях, поблизу рік та на водоймах, збирають гриби, ягоди, лікарські рослини, доглядають домашніх тварин, птахів, здійснюють заготівлю сіна, полюють на диких звірів, рибалять, утримують пасіки; частина жителів сіл та містечок, деякі мешканці великих міст із 117 видів ссавців України можуть впізнати і дати певну характеристику біля 20 видів. Окремі групи людей знайомі ще із декількома видами ссавців. Орнітофауна України налічує біля 416 видів птахів. Із них народ знає біля 30 видів, а окремі групи людей (мисливці, рибалки, пасічники та ін.) ще біля 32 представників орнітофауни. Знання про незначну в кількісному вимірі герпетофауну України (20 видів) у народі обмежується 4 видами: черепаха, гадюка, вуж, ящірки. Загальновідомий видовий склад батрахофауни (20 видів) - представлений переважно ропухами, джерелянками та жабами, а в Карпатах ще й - саламандрою. Найчисельнішими у фауні України є безхребетні тварини, із яких відомими широкому загалу є біля 30-40 видів і ще біля 20-25 - окремим групам людей. Флора України налічує близько 5000 видів. Переважна більшість населення може назвати лише біля 50-100 рослин, що є загальновідомими, тоді як для судинних рослин Ю. Кобів у праці „Словник українських і народних назв судинних рослин" навів 40 000 українських назв [18].

На думку В.Т. Коломієць, значна кількість населення, якщо у населеному пункті немає річки, озера чи іншої водойми ні з одною із почутих назв риби не може зв'язати ніякого конкретного значення, за винятком двох-трьох назв (сом, судак, щука), тому історичне переміщення населення на нові місця, де були водойми і відповідна іхтіофауна призводило до появи нових назв [11, с. 4]. На ринках населених пунктів, розташованих біля водойм, наприклад, на території басейну Дніпра, широкий загал купує товстолобів, коропів, пліток, карасів, в'юнів, сомів, окунів, щук, лящів та деяких морських риб і звісно, що має певну інформацію про цих риб та їх назви.

Назви риб, особливо народні, можуть дуже багато розповісти про анатомічну, морфологічну, поведінкову характеристики окремих представників іхтіофауни. Іхтіоніми вказують на місце тієї чи іншої тварини у свідомості наших предків, у їх уявленнях та віруваннях. Значна частина наукової інформації про риб, та й тварин взагалі, бере свій початок із народних легенд, переказів та назв, де відображаються деякі найсуттєвіші особливості та характеристики тварин, які були помічені людиною [12, 14].

В основу сучасної іхтіології покладені народні знання про риб, набуті шляхом життєвого та виробничого досвіду прашурів. Однією із складових цих знань є народні назви тварин. Майже все населення користувалося, користується і буде користуватися народними назвами у повсякденному житті, так як не всі люди знають наукову термінологію. До того ж частина народних назв риб є зрозумілішими та вдалішими, ніж наукові. Народні іхтіоніми в багатьох випадках дають точне уявлення про зовнішність, поведінку, спосіб живлення риби, особливості нересту риб.

Характеристику деяким народним назвам риб дають природознавці-

аматори навіть сьогодні, а відповідний матеріал можна зустріти у науково-популярних або популярних виданнях. Так, у ж. „Полювання та риболовля”, №2 за лютий 2008 року В. Супруненко пише, що птахів, звірів і риб у народі нерідко називали за зовнішнім виглядом. Багато цих назв і нині використовуються рибалками. Ось деякі з них: *губан*, *ротан*, *головач* - бичок; *кочегар*, *циган*, *чорномазій* - чорний бичок-самець; *білявка* - верховодка; *рудий* - короп; *чорнуха* - краснопінка; *комерсант* - йорж; *піскун* - в'юн. Для рибалок-добувачів завжди важливими були розмір та вага риби, що позначилося й на її народних назвах. „*Потеруїка*”, „*мілька*”, „*мискозуб*”, „*сагак*”, „*біглиця*”, „*неріст*” - так зазвичай в різних місцевостях називають дрібноту незалежно від виду. У цінних порід окремі прізвиська: „*чопик*” - маленький судачок, „*бічна*” - судак коротший за дев'ять вершків, „*підрийки*” - коропчуки, „*шаран*” - короп до трьох кілограмів, „*цуцик*” - маленький сом.” [19, с. 14].

Необхідно зазначити, що дослідженням народних назв тварин займаються переважно лінгвісти. Натомість з боку наукової зоології увага цій проблемі приділяється недостатньо [14]. Вивченням народних іхтіонімів у першій половині 19 століття ґрунтовно займався видатний природознавець-філолог І. Верхратський [2-7].

У шести випусках знаменитих „Початків уложення...” він опублікував з 1864 по 1879 рр. списки наукових латинських та відомих народних назв риб, дав деякі коментарі до їх походження: у 2-му - 49 таксономічних одиниць та 160 народних назв на їх позначення; у 4-му - 97 та 238; у 5-му - 6 та 11; і у 6-му - 16 та 31, відповідно. Всього він описав біля 168 видів та родів риб (у кожному наступному випуску деякі види доповнювалися) і зібрав біля 440 народних іхтіонімів. Про важливість та особливості збору народних назв І. Верхратський говорив: „Намь оже зпитовати той нарід, взятися пильно до діла святого, до відкопування наших народніх скарбів, а дармо не потрудимся. Правда, що годі, щоб на кожную найменшу животину, на кожную травичку да на кождий камінь були у народа готові назви - таке мітецьтво (спеціальність) не найдеться и вь прочих народів - но за те якь богато найдемь питомихь нашихь руськихь названій на всіякі плоди природи, неразъ цілу характеристику кількома звязькими словами скаже намь нашъ сільський чоловік, а вь загадці якь дотепно, якь лепсько означить собственність, якь справедливо помічає головні ознаки!” [2, с. 3]

Кожній народній назві І. Верхратський надавав особливого значення „Много призбирати не призбіравъ...але знаючи, що коли зерно до зерна докидуємо, міра наповниться” [2, с. 4]. Слід зазначити, що деякі риби мають численні народні назви, інші - декілька, є й такі, що маже не помічені народом. Так, І.Верхратський звернув увагу на те, що кількість іхтіонімів залежить від розміру риб „...менші мають найбільше назв по околицям ріжних” [7, с. 4].

У статті М. Шарлеманя „До фавни Переяславщини” (1919) можна прослідкувати зміну статусу іхтіонімів з рангу наукових до народних і їх повернення до наукових назв у подальших роботах. Так, у зазначеній роботі як основна наукова назва *Щуки* *Esox lucius* L. використовується іхтіонім *щупак*, *Гольяна озерного* *Phoxinus phoxinus* Pall. - *мересниця*, *Слизика звичайного* чи *авдюшки* *Nemachilus barbatulus* L. – *в'юн* [26, с. 70].

Дещо пізніше, в 1927 р. у „Словнику зоологічної номенклатури. Риби-Круглороті – Безчерепні – Покривники – Кишкозябрі.” К. Татарко записав 1428 українських іхтіонімів для 713 видів риб. За кількістю народних назв на один вид

у цій роботі ми виділяємо 3 групи. До першої групи (20 і більше назв) належать переважно дрібні риби: **Гірчак звичайний** *Rhodeus sericeus* Pallas. - 35 народних іхтіонімів; **Щиповка звичайна** *Cobitis taenia* L. - 24; **Верховодка** *Alburnus alburnus* L.- 20; **Пічкур** *Gobio gobio* L — 20.

До другої групи (від 10 до 20 назв) входять: **Короп дикий, або Сазан** *Cyprinus carpio* L - 19 (назви одноманітні); **Йорж звичайний** *Acerina cernua* L- 18; **Густера, або Плоскирка звичайна** *Blicca bjoerkna* L- 15; **Минь звичайний, або Миньок** *Lotta lotta* L. -15; **Бабець-головач** *Cottus gobio* L.-13;

Йорж носар *Acerina acerina* Guld - 13; **Гольян, або Гольян звичайний** *Phoxinus phoxinus* L - 12; **Чехоня** *Pelecus cultratus* L. - 12; **Судак** *Lucioperca lucioperca* L.- 10 та інші.

Третю групу (до 10 назв) складають види, яких легко впізнають серед населення: **В'юн** *Misgurnus fossilis* L. - 6; **Сом** *Selurus glanis* L- 4; **Щука звичайна** *Esox lucius* L. - 3; **Калкан великий, або Камбала велика** *Scophthalmus maximus* L. - 3; **Карась сріблястий** *Carrassius gibelio* Block. - 2.

Залежність назв риб з етнічними взаємозв'язками слов'ян та їх міграціями досліджував академік Л.С. Берг у першій половині ХХ століття [1]. Він доводив, що слов'янські назви риб за походженням можна розбити на декілька груп: 1 - споріднені із німецькими; 2 - близькі до індоєвропейських, фінсько-угорських; 3 - спільні з фінськими; 4 - запозичені із тюркських мов. Назви риб могли б багато дати для вияснення питань про етнічні взаємовідносини між народами і про їх міграції. Для просунення вперед та вирішення цих проблем необхідні глибокі знання іхтіології та лінгвістики.

Як результат, відомий іхтіолог, академік Л.С.Берг висловив цінні думки про етнічні взаємозв'язки слов'ян "1. Германцы, проникшие в средние века с запада в северо-восточную Германию и Польшу, заимствовали у аборигенов-славян (балтийских славян) очень много терминов, относящихся к рыбам. 2. Нет ни одного, достоверно доказанного, заимствования славянами названий рыб у германцев. 3. Общность названий лосося, угря и миноги у ряда индоевропейских и финских языков указывает, что народы, говорившие на этих языках, с древнейших времен соприкасались между собой на берегах Балтийского моря» [1, с. 71]. Ці висновки показують несподівано широкі можливості вивчення народної природничої термінології у різних галузях знань. Так, у процесі вивчення назви **чечуга** на позначення **Стерляді** *Acipenser ruthenus* L. в українців пониззя Дністра та Дніпра Л.С. Берг висловив думку, що вона попала в українські степи через посередництво маляр під час їх переміщення на південний захід.

Дещо пізніше у сімдесятих роках В.В. Усачовою [21-25] були видані матеріали для словника слов'янських назв риб. Вона здійснила глибокий етимологічний аналіз іхтіонімів родини *Cyprinidae*. Необхідно зазначити, що із декількох сотень видів прісноводних риб, які зустрічаються на території поширення слов'янських мов, лише 28 мають назви праслов'янського походження, які є спільними для всіх чи майже всіх мов. У інших випадках етимологічно споріднені назви риб зустрічаються лише в певних частинах слов'янських мов.

Розгляду семантичної мотивації і етимології найпоширеніших іхтіологічних назв в слов'янських мовах присвячені роботи В.Т. Коломієць [9-11] та монографія про походження загальнослов'янських назв риб, яка побачила світ у 1983 р. [10]. У народній природничій термінології, відмічає Віра Титівна, лексична тематична група на позначення риб займає особливе місце тому, що назви риб

активно функціонують там, де водяться відповідні види риб. Тим часом, на територіях та місцевостях де водойм немає, або вони віддалені, народні іхтіоніми залишаються невідомими, або семантично невизначеними. Тому на окремих частинах території кожної мови народні назви риб розподілені нерівномірно. Після переселення людей у нові місцевості вони зустрічалися із невідомими раніше видами риб та їх назвами. Переселенці були змушені використовувати запозичені іхтіоніми інших народів чи місцевостей, створювати свої назви або переносити назви одних видів на інші. Це стало одним із факторів, які пояснюють велику різноманітність народних назв на позначення одного виду риб.

Утворення синонімічних рядів зоологічних термінів та їх різноманітність пов'язують з існуванням запозичень назв, діалектизмів, професіоналізмів, заборонних імен, фольклорних слів тощо. Відомий знавець риб Л.П. Сабанєєв припускає що лях з'явився на півночі Росії з басейнів річок, які впадають у Каспійське, Азовське і Чорне моря у XVII ст. У нових районах виникають інші народні назви, які переходять з діалекту в діалект з мови в мову. Слід зазначити, що у кожній місцевості народну назву давали за найхарактернішою або найяскравішою ознакою виду, за тим, що першим потрапляло у вічі людей. Народні назви тісно пов'язані з історією міжетнічних контактів і можуть бути успішно використані для висвітлення питань доісторичного розвитку і взаємодії народів.

Частина іхтіонімів, відмічає В.Т. Коломієць, походять з дослов'янського субстрату. Успадкованих праслов'янських назв риб, які були б спільними для всіх слов'янських мов чи їх більшості всього біля двадцяти восьми, а одинадцять із них означають одні і ті ж види риб. На підставі цього можна зробити висновок, що праслов'янська мова формувалася на порівняно невеликій території з невеликим видовим багатством риб. У доповіді „Ихтиологическая номенклатура славянских языков как источник для исследования межславянских этнических взаимоотношений», підготовленій до VIII Міжнародного з'їзду славістів зазначено, що етимологічний аналіз іхтіоніма та його відповідників на позначення прісноводної риби **Марени дніпровської** *Barbus barbus borysthenticus* Dyb. з урахуванням даних історичної географії веде до висновку про те, що найдавніша прабатьківщина слов'ян була обмежена невеликою територією сучасної Білорусії на північ від Прип'яті, на захід від Березини, на південь від Західної Двіни і на схід від середньої течії Німану [10].

Результати аналізу цього іхтіоніма доповнюються дослідженнями інших, здавна запозичених, номенклатурних одиниць. Назва **Судака звичайного** *Lucioperca lucioperca* L., запозичена у німецьку мову із слов'янської. Це відбувалося разом із "початком німецької колонізації заселених слов'янами земель в басейнах Ельби, на яких німці вперше зустріли судака, невідомого на більш західній території Європи. Це було в X-XI ст. Просуваючись в іншому, південно-східному, напрямі, німці зустріли судака в басейні Дунаю. Тут вони запозичили для нього з угорської мови іншу назву..." [10, с. 25].

Першоназви тварин можуть слугувати успішному вивченню та реконструкції давніх топонімів. Натомість за забутими назвами річок, урочищ, гір, сіл, міст можна встановити поширення у минулому того чи іншого виду тварин, який зник у результаті змін умов життя. Так, в процесі аналізу, зібраних за 23 роки народних назв тварин, знаний біолог І.Туриянин зазначає, що відома іхтіологам риба - **Харіус** *Thymallus thymallus* L. на Закарпатті зветься **рапа, рапан, рапийдан, рапирь, пирь, лип, липарь, липирек, лепек** та ін [20]. Із цих назв ми

отримуємо підказку, що вона живе у швидкоплинних водах (*рапиди* - бистрий, швидкий на латині та у південнослов'янських мовах) і ловиться на вудку (*лип*, *липан*, *липен*, *леп*, *лепен* - у західнослов'янських мовах). *Рапан*, *рапирь* та інші назви поруч з *пирь* поширені в Іршавському, Хустському, Великоберезнянському, Перечинському, Свалявському, частково Мукачівському районах. Деякі населені пункти, наприклад, Рапидь, в добу тоталітаризму перейменували, потічок Рапидь став Бистрим. „Колись, - я впевнений, - коли він був повноводний, у ньому водилися харіуси в достатку" [20, с. 64].

Зусиллями В.М.Єрко та А.І.Кулинич в інституті рибного господарства України в 2000 році видані систематизовані матеріали термінології з видового складу прісноводних риб України українською, російською, латинською, англійською, білоруською, румунською, польською, угорською мовами. Згідно цих даних та на основі літературних джерел широко розповсюджений на Україні вид **Лящ звичайний** *Abramis brama* L. має біля 20 назв. В різних районах Закарпаття зустрічаються назви: **плискованя**, **девер**, **тріска**; на Полтавщині - **чабак**, на Дніпрі - **лящ**, **таранник**, на Сіверському Дінці та Дунаї - **чебак**, а його молодь на Дніпрі і Бузі - **козел**, **козлик**, **козловаха**, **козловашка**, **лящик**, **підлящик**, **підлящ**; на Десні - **ляска**. У **Верховодки** *Alburnus alburnus* L. відмічено 30 таких місцевих назв [8, с. 3]. Зазначені дані є важливими для наукових розвідок у царині лінгвокраєзнавства, фізичної географії, зоогеографії.

На основі зібраних народних назв риб та інших тварин у 2003 р. ми здійснили їх аналіз у системі народної природничої термінології [13], а в 2004 р. запропонували дещо розширену, уточнену, порівняно із розглянутою В.Т. Коломієць [14], та деталізовану з точки зору біології, класифікацію народних іхтіонімів. У роботі зроблено акцент на аналіз біологічних характеристик риб, та їх відображення в семантично прозорих народних іхтіонімах. У 2005 році побачив світ „Словник символів культури України" [16], де В.В.Куйбіда проаналізував взаємозв'язки народних назв в'язя, йоржа, коропа, колючки, ляща, марени, пічкара, щуки із їх символічним значенням.

Разом з цим, не зважаючи на зазначені дослідження, проблема взаємозв'язку біологічних характеристик риб з народними іхтіонімами залишається не розкритою. Чимало народних назв, які акумулювали у собі цінну інформацію з точки зору біології, залишилися поза увагою дослідників.

Висновки. 1. Основоположником вивчення народних назв риб на Україні є видатний природознавець-філолог І. Верхратський. Значний внесок у вивчення народного ентомологічного називництва зробили І. Верхратський, М. Шарлемань, К. Татарко, Л. Берг, В. Усачова, І. Турянин, В. Коломієць, Л. Сабанєєв, В. Єрко та ін. 2. Народні назви риб тісно переплітаються з етнічними взаємозв'язками слов'ян, розвитком мови.

1. Берг Л.С. Названия рыб и этнические взаимоотношения славян / Л.С. Берг // Советская этнография. - М.;Л.: Издательство академии наук СССР.- 1948.-556 с.
2. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народної и замітка о волоскїмь-павуку / І. Верхратський. - Львів: Вь печатні М.Ф.Поремби, Т.1.- 1864 - 18 с.
3. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народної / І. Верхратський: [членъ товариства "Просвіта"]. - Львів: Зь друкарні Ставропигійського Інституту, Т.2. - 1869 - 40 с. - (Вь додатку: декотрі повірки, забобони и пр.).
4. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народної / І. Верхратський; [членъ "Просвіти" и "Физиографичнѣго товариства" вь Краковѣ]. - Львів: Зь друкарні Ставропигійського Інституту, Т.3.- 1869.- 23 с.
5. Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології

природописної, народної / І. Верхратський; [член "Просвіти" и "Физиографического товариства" въ Кракові].- Львів: Зъ друкарні Ставропигійського Інституту, Т.4.- 1872 - 23 с. **6.** Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народні / І. Верхратський [член "Просвіти" и "Физиографического товариства" въ Кракові]. - Львів: Зъ друкарні Ставропигійського Інституту, Т.5.- 1872 - 40 с. **7.** Верхратський І. Початки до уложення номенклатури и терминології природописної, народні / І. Верхратський- Львів: Зъ друкарні Товариства имени Шевченка, Т.6.- 1879 - 24 с. **8.** Єрко В.М. Назви круглоротих та риб прісних і солонуватих водних об'єктів України / В.М. Єрко, А.І Кулинич. - К.: 2000. - 67 с. **9.** Коломиец В. Т. Ихтиологическая номенклатура славянских языков как источник для исследования межславянских этнических взаимоотношений / В. Т. Коломиец. - К.: Наукова думка, 1978. - 33 с. **10.** Коломиец В.Т. Происхождение общеславянских названий рыб / В. Т. Коломиец: К IX Международному съезду славистов. - К.: Наукова думка, 1983. - 158 с. **11.** Коломиец В.Т. Роль іхтіологічних назв у визначенні найдавнішої прабатьківщини слов'ян і напрямків їх розселення / В.Т. Коломиец // Мовознавство. - К.: Наукова думка, 1978 - С. 22-31. **12.** Куйбіда В.В. Зоологія хребетних: практикум: посібник з навч.- польов. практики / В.В. Куйбіда, Г.Г. Гаврись, В.В. Лопатинська. - К.: Міленіум, 2008. -212 с. **13.** Куйбіда В.В. Народна природнича термінологія / В.В. Куйбіда // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди: науково-теоретичний збірник / Мін-во осв. і науки Укр.; [ред. кол. Коцур В.П. та ін.] Спец. вип.: №4. - 2003. - С.114-129. **14.** Куйбіда В.В. Народні назви риб / В.В. Куйбіда // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди: науково-теоретичний збірник / Мін-во осв. і науки Укр.; [ред. кол. Коцур В.П. та ін.] Спец. вип. - 2004. - С. 373- 385. **15.** Куйбіда В.В. Народні науки: теоретичний та історичний аналіз розвитку /В.В. Куйбіда // Наукові записки з української історії. - Київ-Переяслав-Хмельницький, 1999. - 112 с.-С. 18-27. **16.** Куйбіда В.В. Словник символів культури України: навч. посіб. / [за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка, В.В. Куйбіди]; Мін-во освіти і науки України, Переяслав-Хм. ДПУ імені Григорія Сковороди.-3-е вид., доп. і випр. - К.: Міленіум, 2005 - 352 с. **17.** Сабанєєв А.П. Жизнь и ловля пресноводных рыб / А.П. Сабанєєв. - К.: Урожай, 1970. - 668 с. **18.** Словник українських наукових і народних назв судинних рослин / Ю. Кобів. - К.: Наук. думка, 2004. - 800 с. (Словники України). **19.** Супруненко В. Хоч "галаганом" обізви... / В. Супруненко // Полювання та риболовля - 2008 - №2 (76).- С. 14. **20.** Турянин І. І. Народні назви тварин / І.І. Турянин // Зелені Карпати. - 1996. - №1-2. - С. 64-68. **21.** Усачева В.В. Матеріали для словаря славянских названий рыб (семейство Сурґіпісіае) / В.В. Усачева // Этимология 1974. - М.: Наука, 1976. - С. 85-116. **22.** Усачева В.В. Матеріали для словаря славянских названий рыб (семейство Сурґіпісіае) / В.В. Усачева // Этимология 1971. - М.: Наука, 1973. - С. 115-182. **23.** Усачева В.В. Матеріали для словаря славянских названий рыб (семейство Сурґіпісіае) / В.В. Усачева // Этимология 1973. - М.: Наука, 1975. - С. 65-94. **24.** Усачева В.В. Матеріали для словаря славянских названий рыб (семейство Сурґіпісіае) / В.В. Усачева // Этимология 1976. - М.: Наука, 1978. - С. 76-89. **25.** Усачева В.В. Матеріали для словаря славянских названий рыб (семейство Сурґіпісіае) / В.В. Усачева // Этимология 1978. - М.: Наука, 1980,- С. 70-93. **26.** Шарлемань М. До фавни Переяславщини / М. Шарлемань // Щорічник Полтавського народного природничого музею. - 1919. - №5-6-7. - С. 63-71. **27.** Шарлемань М. Назви хребетних тварин: (проект) / М. Шарлемань, К. Татарко // Словник зоологічної номенклатури (1927-1928). - К.: [факсим. відтворення вид.1927-1928 pp.], 2005 - Ч. 2 - С. 1-67 - (сер. Словники України).